

University of Groningen

Schoolsucces van Friese leerlingen in het voortgezet onderwijs

de Boer, Hester

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2009

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

de Boer, H. (2009). *Schoolsucces van Friese leerlingen in het voortgezet onderwijs*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Samenvatting, conclusies en discussie

In dit laatste hoofdstuk van het proefschrift worden de resultaten van de uitgevoerde analyses samengevat, worden conclusies getrokken, en worden de resultaten bediscussieerd. Beperkingen van het uitgevoerde onderzoek zullen worden besproken, evenals aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

8.1 Samenvatting

8.1.1 Onderzoeksvraag

De centrale vraag van dit proefschrift is of het schoolsucces van Friese leerlingen in het voortgezet onderwijs verschilt van dat van leerlingen in de rest van Nederland. Aanleiding voor deze onderzoeksvraag vormde eerder onderzoek naar de prestaties van leerlingen in Friesland (Verbeek, 1982; Van Ruijven, 2000, 2003, 2004, 2006; Van Langen & Hulsen, 2001). Hieruit bleek dat Friese leerlingen gedurende de basisschoolperiode een onderwijsachterstand oplopen, omdat de schoolvorderingen van Friese leerlingen in het basisonderwijs minder groot zijn dan het landelijke gemiddelde. In het voortgezet onderwijs bleken Friese leerlingen relatief minder vaak deel te nemen aan de hogere onderwijstypen. Het eerdere onderzoek naar het schoolsucces van Friese leerlingen in het voortgezet onderwijs is echter weinig diepgaand. Dit heeft geleid tot de vraag hoe de achterstand van Friese leerlingen aan het einde van het basisonderwijs zich ontwikkelt in het voortgezet onderwijs, en in welke mate de eventuele achterstand verklaard kan worden door verschillen in leerlingkenmerken tussen Friese leerlingen en de leerlingen landelijk. Deze vraag is relevant omdat een onderwijsachterstand, die terug te voeren is op de regio waar de leerling woont, waarschijnlijk betekent dat er talent van leerlingen in de betreffende regio onbenut blijft. Dit zou strijdig zijn met het meritocratische onderwijsideaal dat in Nederland breed wordt onderschreven. Dit betekent dat het onderwijs zo zou moeten zijn ingericht dat het schoolsucces van leerlingen alleen afhangt van zijn of haar verdiensten (aanleg, prestaties, inzet) en niet van zijn of haar achtergrond. In een onderwijsstelsel dat volledig voldoet aan het meritocratische ideaal leveren leerlingen met gelijke aanleg en inzet gelijke prestaties, en is er bij gelijke prestaties en inzet een gelijk verloop van schoolloopbaan, in termen van efficiëntie (duur van de loopbaan) en rendement (behaald diploma, examencijfers) (Meijnen, 2004). Een verschil in schoolsucces dat samenhangt met de regio waar de leerling vandaan komt is dus in strijd met het meritocratische principe en geeft aan dat het talent van leerlingen in de betreffende regio niet optimaal benut wordt.

8.1.2 Methode en representativiteit

De vraag of er verschil in schoolsucces is in het voortgezet onderwijs tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland is beantwoord aan de hand van de gegevens van het Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen 1999; afgekort

VOCL'99. Deze gegevens zijn geanalyseerd met behulp van beschrijvende statistieken en meerniveau-analyse. VOCL'99 bestaat uit gegevens van 19.391 leerlingen die in het schooljaar 1999/2000 in de eerste klas van het voortgezet onderwijs zaten en zijn gevolgd gedurende hun verdere schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs. De leerlingen zijn geselecteerd op basis van een tweetraps-steekproef van schoolvestigingen en leerlingen. Alle eerstejaars leerlingen op de geselecteerde vestigingen zijn betrokken in het onderzoek. Informatie over de achtergrond- en leerlingkenmerken is verkregen in het eerste schooljaar door het afnemen van vragenlijsten bij de leerlingen en de ouders. De leerlingen hebben in het eerste jaar bovendien de Cito-entreetoets gemaakt. Elk schooljaar is het onderwijstype en het leerjaar van de leerlingen opgevraagd bij de scholen. Van het totale aantal leerlingen in de steekproef wonen er 1.135 in Friesland. Voor de analyse van het verschil in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland zijn meerdere indicatoren van het schoolsucces onderzocht. Het betreft het advies, de onderwijspositie, de sector- of profielkeuze en het gemiddelde cijfer op het Centraal Schriftelijk Examen. Van de leerlingkenmerken zijn sociaal-economische status, sekse, etniciteit, prestatiemotivatie en streefniveau van de ouders in elke meerniveau-analyse opgenomen. Afhankelijk van de onderzochte indicator van het schoolsucces worden soms nog andere leerlingkenmerken betrokken bij de analyse.

In hoofdstuk 2 is onderzocht of de steekproefgegevens representatief zijn voor de populatie leerlingen. Hiertoe is gebruik gemaakt van populatiebrede gegevens van de Inspectie van het Onderwijs over het advies, het onderwijstype in het examenjaar, de sector of het profiel waarin examen gedaan is en het examencijfer. De representativiteit van de steekproef is apart geanalyseerd voor de leerlingen in Friesland en de leerlingen in de rest van Nederland. De Friese leerlingen in de steekproef blijken in een aantal opzichten niet representatief te zijn voor de populatie Friese leerlingen. Ten eerste is in de steekproef het gemiddelde advies van de Friese leerlingen lager. Ten tweede zijn Friese leerlingen die examen deden in de lagere vmbo-leerwegen of in de theoretische leerweg van het vmbo oververtegenwoordigd en Friese leerlingen die examen deden in het havo of vwo ondervertegenwoordigd. Ten derde is het gemiddelde examencijfer in de steekproef hoger. Ten vierde wijkt in de steekproef de sector- of profielkeuze enigszins af van de populatie. Vmbo-leerlingen in de steekproef deden vaker examen in de sector Economie en minder vaak in de sectoren Techniek en Zorg en welzijn dan Friese leerlingen populatiebreed. Friese havo-leerlingen in de steekproef deden vaker examen in het profiel Natuur en gezondheid en minder vaak in Economie en maatschappij. Friese vwo-leerlingen in de steekproef deden vaker examen in Natuur en techniek en minder vaak in Economie en maatschappij dan Friese leerlingen in de populatie.

De verschillen tussen de steekproef en de populatie zijn voor de leerlingen in de rest van Nederland minder groot. In de steekproef is van de leerlingen in de rest van Nederland het gemiddelde advies in zeer geringe mate hoger dan dat van de populatie leerlingen in de rest van Nederland. Van de leerlingen in de rest van Nederland zijn de leerlingen die examen gedaan hebben in de theoretische leerweg van het vmbo oververtegenwoordigd en de leerlingen die examen gedaan hebben in de lagere vmbo-leerwegen ondervertegenwoordigd in de steekproef. Daarnaast zijn

in de steekproef van de leerlingen in de rest van Nederland de leerlingen met de lagere examencijfers iets oververtegenwoordigd. In de steekproef deden vmbo-leerlingen in de rest van Nederland vaker examen in de sector Zorg en welzijn en minder vaak in Landbouw. De profielkeuze van de havo- en vwo-leerlingen in de rest van Nederland verschilt in de steekproef nauwelijks van de profielkeuze van de populatie.

In de steekproef zijn de Friese leerlingen met de lagere adviezen oververtegenwoordigd. Het is daarom aannemelijk dat het prestatieniveau van de Friese leerlingen in de steekproef lager is dan dat van de populatie Friese leerlingen. Hierdoor zullen de resultaten van de analyses van verschillen in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland, waarin niet gecontroleerd is voor de eerdere prestaties, enigszins vertekend zijn. Ter beantwoording van de onderzoeksvragen zijn echter ook altijd meerniveau-analyses uitgevoerd, waarbij rekening is gehouden met het prestatieniveau bij aanvang. Hierdoor is gecorrigeerd voor het lagere aanvangsniveau van de Friese leerlingen in de steekproef. Daarnaast is in de meerniveau-analyses ook altijd gekeken naar de invloed van de leerlingkenmerken op de gevonden verschillen.

8.1.3 Eerste indruk van verschillen in schoolsucces

In het tweede hoofdstuk van dit proefschrift werden enkele beschrijvende statistieken gepresenteerd om een eerste indruk te krijgen van de verschillen in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Uit de populatiebrede cijfers bleek dat Friese leerlingen gemiddeld genomen minder hoge adviezen hadden, wat minder vaak examen aflegden in het vwo en vaker in de theoretische leerweg van het vmbo, maar gemiddeld wel iets hogere examencijfers behaalden dan leerlingen in de rest van Nederland. Friese vmbo-leerlingen leken een enigszins andere sectorkeuze te maken dan leerlingen in de rest van Nederland, maar waarschijnlijk zijn de gegevens over de sectorkeuze vertekend doordat relatief meer leerlingen in Friesland dan in de rest van Nederland, die kozen voor de sector Landbouw, niet werden meegeteld. Friese havo-leerlingen kozen vaker voor het profiel Cultuur en maatschappij en minder vaak voor Economie en maatschappij. Friese vwo-leerlingen kozen eveneens minder vaak voor Economie en maatschappij dan leerlingen in de rest van Nederland. De steekproefgegevens lieten zien dat de achterstand in onderwijspositie van de Friese leerlingen, ten opzichte van de leerlingen in de rest van Nederland, gedurende vijf cohortjaren constant bleef. In het vijfde cohortjaar zaten Friese leerlingen vaker onvertraagd in het mbo en minder vaak onvertraagd in het vwo dan leerlingen in de rest van Nederland. Behalve bij de leerlingen met een gecombineerd vmbo lwoo/vmbo bbl/kbl-advies waren er bij alle adviescategorieën voor een of meerdere onderwijstypen grote verschillen in examencijfer tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Deze verschillen konden niet verklaard worden door verschillen in afstroom naar een lager onderwijstype en opstroom naar een hoger onderwijstype. Verschillen in sectorkeuze tussen vmbo-leerlingen in Friesland en de rest van Nederland deden zich vooral voor bij leerlingen in de kaderberoepsgerichte leerweg en in iets mindere mate bij leerlingen in de theoretische leerweg.

In hoofdstuk 2 werd gerapporteerd dat, van de onderzochte leerlingkenmerken, Friese leerlingen verschillen ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland ten aanzien van het prestatieniveau bij aanvang van het voortgezet onderwijs en het streefniveau van de ouders. Mogelijke verklaringen voor verschillen in schoolsucces zullen dus waarschijnlijk in die richting gezocht moeten worden.

In hoofdstuk 3 tot en met hoofdstuk 7 is met behulp van meerniveau-analyses nader onderzocht of er verschillen zijn in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. De vraag naar het verschil in schoolsucces in het voortgezet onderwijs tussen Friese leerlingen en leerlingen in de rest van Nederland is opgedeeld in een aantal subvragen. In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk worden de resultaten besproken van de analyses die zijn uitgevoerd ter beantwoording van deze onderzoeksvragen, zoals die geformuleerd zijn in de betreffende hoofdstukken.

8.1.4 Onder advisering in Friesland

Het schooladvies bepaalt in hoge mate het onderwijstype waarin een leerling instroomt in het voortgezet onderwijs. Uit meerniveau-analyse bleek dat Friese leerlingen een 0,37 punten lager advies krijgen dan leerlingen in de rest van Nederland. Dit komt overeen met een achterstand van drieënhalve tot vier maanden onderwijs. Beschrijvende statistiek wees uit dat Friese leerlingen echter een lager prestatieniveau hebben bij aanvang van het voortgezet onderwijs dan leerlingen in de rest van Nederland. Het verschil in score op de Entreetoets bedroeg 3,2 punten (Cohen's $d = 0,29$). In het derde hoofdstuk is onderzocht of het lagere advies van Friese leerlingen volledig verklaard kan worden door de lagere prestaties, of dat ook andere kenmerken hier invloed op uitoefenen. Indien de lagere adviezen niet volledig verklaard kunnen worden door de lagere prestaties, is er sprake van onder advisering. Een te laag advies heeft vaak tot gevolg dat leerlingen een minder goede start hebben in het voortgezet onderwijs dan leerlingen met gelijke prestaties die een passend advies kregen. De onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd:

“Krijgen leerlingen in Friesland lagere adviezen bij de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs dan op grond van hun leerprestaties mag worden verwacht? En zo ja, in welke mate worden de lagere adviezen in Friesland beïnvloed door kenmerken van de leerlingen en door kenmerken van de provincie?”

Met behulp van meerniveau-analyse, en het advies als criteriumvariabele, is onderzocht of leerlingen in Friesland gemiddeld genomen een lager advies krijgen na correctie voor de prestaties dan leerlingen in de rest van Nederland. Dit bleek inderdaad het geval te zijn. Friese leerlingen kregen een 0,09 (uitgedrukt in een score op de leerjarenladder) punten te laag advies ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland. Dit komt overeen met een onderwijsachterstand van ongeveer één maand. Nadere analyse wees uit dat onder advisering van Friese leerlingen alleen plaatsvond bij leerlingen met lage en met hoge prestaties. Leerlingen die gemiddeld presteerden kregen in Friesland geen te laag advies ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland. Friese leerlingen met een laag prestatieniveau kregen een 0,394

punten te laag advies, wat overeenkomt met een achterstand van vier maanden onderwijs, en Friese leerlingen met een hoog prestatieniveau kregen een 0,162 punten te laag advies, wat overeenkomt met een achterstand van iets meer dan anderhalve maand. De lagere adviezen in Friesland hangen voor een deel samen met de kenmerken van de leerlingen. Wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in scores op en sterkte van de effecten van de variabelen sociaal-economische status, zittenblijven, etniciteit en streefniveau van de ouders, dan daalt bij Friese leerlingen met een laag prestatieniveau de mate van onder advisering met 24,94 procent tot 0,298 punten (overeenkomend met drie maanden onderwijs). Dit is echter nog steeds een significant verschil. Bij Friese leerlingen met een hoog prestatieniveau neemt de mate van onder advisering, rekening houdend met de genoemde variabelen, af met 54,55 procent tot 0,080 punten (bijna een maand onderwijs), waardoor er geen significant verschil meer is in advies bij leerlingen met hoge prestaties. Van de kenmerken van de leerling heeft vooral het lagere streefniveau van de ouders in Friesland invloed op de mate van onder advisering. Naarmate het streefniveau van de ouders lager is, des te meer sprake er is van onder advisering.

Aanvullend is onderzocht of de onder advisering in Friesland veroorzaakt wordt door een meer algemeen regio-effect op de hoogte van het advies. Daartoe is geanalyseerd of bij gelijke prestaties van leerlingen in provincies die op Friesland lijken voor wat betreft de beroepenstructuur hetzelfde wordt geadviseerd en in provincies met een meer afwijkende beroepenstructuur anders wordt geadviseerd. Daarnaast is gekeken of er bij gelijke prestaties een verschil in advisering is tussen provincies binnen en buiten de Randstad. Van zowel de beroepenstructuur als de invloed van de Randstad werd geen effect gevonden op de advisering.

8.1.5 Gevolgen van onjuiste advisering voor het schoolsucces van leerlingen

Uit het onderzoek naar de advisering bleek dat Friese leerlingen ondergeadviseerd worden ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland. Dit wierp de vraag op welke invloed onder advisering heeft op het schoolsucces van leerlingen in het voortgezet onderwijs. In eerder Nederlands onderzoek naar onjuiste advisering is nauwelijks aandacht aan deze vraag besteed. Internationale literatuur naar de invloed van onjuiste leerkrachtverwachtingen op het schoolsucces biedt meer inzicht (een onjuist advies is feitelijk een onjuiste verwachting van het (toekomstige) prestatieniveau van de leerling), maar het onderzoek hiernaar is veelal uitgevoerd op basis van kleine steekproeven in de Verenigde Staten. Uit een overzichtsstudie van Jussim en Harber (2005) bleek dat de kennis over bepaalde aspecten van de invloed van onjuiste leerkrachtverwachtingen op het schoolsucces nog onvolledig is. Naar aanleiding van die constatering formuleerden ze een aantal onderzoeksvragen, die vervolgens als leidraad dienden voor het onderhavige onderzoek naar de gevolgen van onjuiste advisering op het schoolsucces van leerlingen. Onjuiste advisering is hierbij gedefinieerd als het verschil tussen het geobserveerde en het verwachte advies. Het verwachte advies is geschat in een meerniveau-model waarin de regressie is bepaald van het advies op prestaties, IQ en prestatiemotivatie. Het schoolsucces is gedefinieerd als de bereikte onderwijspositie op de leerjarenladder. De onderzoeksvragen en antwoorden worden puntsgewijs besproken.

Hangt onjuiste advisering samen met kenmerken van de leerling?

Deze vraag zou ook beantwoord kunnen worden aan de hand van de analyses die zijn uitgevoerd naar aanleiding van de vraag of er onder advisering plaatsvindt in Friesland. Echter, omdat bij die analyses onjuiste advisering anders is gemeten, is de samenhang nogmaals geanalyseerd met behulp van meerniveau-analyse. Ditmaal met onjuiste advisering als criteriumvariabele en prestatieniveau bij aanvang van het voortgezet onderwijs, IQ, sociaal-economische status, sekse, etniciteit, prestatiemotivatie, streefniveau van de ouders en zittenblijven in het basisonderwijs als predictorvariabelen. De leerlingkenmerken verklaarden 27,5 procent van de variantie in onjuiste advisering (Cohen's $f^2 = 0,38$). Onjuiste advisering hing positief samen met sociaal-economische status en streefniveau van de ouders en negatief met Cito-eindtoetsscore, IQ en prestatiemotivatie. Meisjes en leerlingen die niet waren blijven zitten in het basisonderwijs kregen een hoger advies dan op basis van hun prestaties, IQ en prestatiemotivatie verwacht zou worden. Het streefniveau van de ouders was de meest invloedrijke variabele. Etniciteit had geen invloed op onjuiste advisering.

Welke invloed heeft onjuiste advisering op het schoolsucces in het vijfde jaar?

De meerniveau-analyse, met de bereikte onderwijspositie in het vijfde jaar na entree in het voortgezet onderwijs als criterium en het prestatieniveau bij aanvang en het IQ als covariaten, toonde aan dat er een significante relatie is tussen onjuiste advisering en het schoolsucces van leerlingen. Onjuiste advisering droeg voor 6,72 procent bij aan de verklaring van variantie in schoolsucces (Cohen's $f^2 = 0.19$). Leerlingen met een onderadvies hadden na vijf jaar minder schoolsucces en leerlingen met een overadvies hadden meer schoolsucces dan leerlingen met een juist advies. De mate waarin het schoolsucces verschilde van leerlingen met een juist advies nam toe naarmate de onjuistheid van het advies toenam. Er is geen bewijs gevonden dat het negatieve effect van onder advisering op het schoolsucces qua omvang groter is dan het positieve effect van over advisering.

Worden effecten van leerlingkenmerken op het schoolsucces gemedieerd door onjuiste advisering?

Onderzocht is of de invloed van leerlingkenmerken op het schoolsucces verloopt via onjuiste advisering. Gebleken was namelijk dat onjuiste advisering samenhangt met kenmerken van de leerling en dat onjuiste advisering samenhangt met het schoolsucces. Eerder onderzoek had al aangetoond dat leerlingkenmerken invloed uitoefenen op het schoolsucces (Van der Hoeven-van Doornum, 1994; Koeslag & Dronkers, 1994; Van der Velden, 1994; Sammons, 1995; Van der Werf, Kuyper & Lubbers, 1999; Dekkers, Bosker & Driessen 2000; Kuyper, Van der Werf & Lubbers, 2000; Goldenberg, Gallimore, Reese & Garnier, 2001; Van der Werf, Lubbers & Kuyper, 2002; Luyten, 2004). Het is dus denkbaar dat bijvoorbeeld het effect van sociaal-economische status op het schoolsucces te maken heeft met het feit dat leerlingen met een lage sociaal-economische status vaker een onderadvies krijgen en daardoor minder schoolsucces hebben dan leerlingen met een hogere sociaal-economische status. Uit de analyses in deze studie bleek inderdaad dat onjuiste advisering deels het effect van leerlingkenmerken op het schoolsucces medieert. Dat wil zeggen dat de invloed van leerlingkenmerken op het schoolsucces

deels verklaard kan worden door de mate van onjuistheid van het advies. Dit mediatie-effect was het grootste voor het streefniveau van de ouders. Leerlingen van wie de ouders een laag streefniveau hebben, kregen vaker een onderadvies en dit onderadvies had een negatieve invloed op het schoolsucces. Leerlingen van wie de ouders een hoog streefniveau hebben, kregen vaker een overadvies, wat een positieve invloed had op het schoolsucces.

Modereren leerlingkenmerken het effect van onjuiste advisering op het schoolsucces?

Eerder onderzoek had aangetoond dat groepsgebonden kenmerken van leerlingen invloed hadden op de mate waarin leerlingen gevoelig zijn voor de effecten van een onjuist advies op het schoolsucces (Jussim, Eccles & Madon, 1996; Madon, Jussim & Eccles, 1997; McKnown & Weinstein, 2002). Het aantal studies hiernaar is echter vrij beperkt. In dit onderzoek is nagegaan welke van de leerlingkenmerken de effecten van onjuiste advisering op het schoolsucces modereren. Uit de resultaten bleken de volgende kenmerken op te treden als moderator: prestatieniveau bij aanvang, IQ, streefniveau van de ouders, sociaal-economische status en zittenblijven in het basisonderwijs. Hiermee is aangetoond dat er verschillen tussen leerlingen zijn in gevoeligheid voor effecten van onjuiste advisering op het schoolsucces, die samenhangen met kenmerken van de leerling. Het streefniveau van de ouders was een van de sterkste moderators. Naarmate het streefniveau van de ouders hoger is, had onjuiste advisering een grotere invloed op het schoolsucces.

Wat is de invloed van onjuiste advisering op het schoolsucces in de loop van de tijd?

Ter beantwoording van deze vraag zijn meerniveau-analyses uitgevoerd met de jaarlijkse bereikte onderwijspositie als criterium en het prestatieniveau bij aanvang, IQ, sociaal-economische status, sekse, etniciteit, prestatiemotivatie, streefniveau van de ouders en zittenblijven in het basisonderwijs als controlevariabelen. Uit de resultaten bleek dat effecten van onjuiste advisering op het schoolsucces in de eerste twee jaren deels afnamen, maar daarna constant bleven. Leerlingen met een onderadvies haalden meer dan de helft in van hun achterstand in schoolsucces (die veroorzaakt werd door het te lage advies), en leerlingen met een overadvies verloren meer dan de helft van hun voorsprong. Echter, de initiële verschillen in schoolsucces die waren veroorzaakt door de onjuiste advisering verdwenen niet volledig. Leerlingen met een advies dat tenminste een onderwijstype te laag was (bijvoorbeeld een havo-advies terwijl een vwo-advies juist was geweest, wat een onderwijsachterstand van een jaar betekent) hadden in het vijfde jaar nog steeds een achterstand van bijna vijf maanden onderwijs ten opzichte van leerlingen met een juist advies. Leerlingen met een advies dat een onderwijstype te hoog was dan passend (dus een vwo-advies in plaats van een havo-advies) hadden in het vijfde jaar nog steeds een voorsprong van dik vier maanden ten opzichte van leerlingen met een juist advies.

Is er verschil in de gevolgen van onjuiste advisering voor het schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en in de rest van Nederland en in de andere provincies?

Met meerniveau-analyse is getoetst of er verschil is in effect van onjuiste advisering op het schoolsucces in het vijfde jaar tussen leerlingen in Friesland en de rest van

Nederland. Het prestatieniveau bij aanvang en het IQ dienden daarbij als covariaten. Zonder correctie voor de leerlingkenmerken bleek dat het schoolsucces van Friese leerlingen met een matig of licht onderadvies of een licht overadvies gunstiger is dan dat van leerlingen in de rest van Nederland. Na correctie voor de leerlingkenmerken sociaal-economische status, sekse, etniciteit, prestatiemotivatie, streefniveau van de ouders en zittenblijven in het basisonderwijs gold dit alleen nog voor Friese leerlingen met een matig of licht onderadvies. Het effect van een matig en licht onderadvies op het schoolsucces was voor Friese leerlingen ongeveer 0,1 punt minder ongunstig, wat overeenkomt met een maand onderwijs. In tegenstelling tot leerlingen in de rest van Nederland heeft een licht onderadvies geen negatieve gevolgen voor het schoolsucces van Friese leerlingen. Een ernstig of matig onderadvies heeft voor leerlingen in Friesland echter nog steeds een negatieve invloed op het schoolsucces, net als voor leerlingen in de rest van Nederland.

De vergelijking met andere provincies wees uit dat er slechts enkele significante verschillen zijn tussen Friesland en de andere provincies in effecten van onjuiste advisering op het schoolsucces in het vijfde jaar. De trend was echter dat het effect van onjuiste advisering op het schoolsucces minder ongunstig is voor leerlingen in Friesland. Er leek niet sprake te zijn van een meer algemeen regio-effect van de provincie op het schoolsucces. De effecten van onjuiste advisering op het schoolsucces weken in provincies met een duidelijk andere beroepenstructuur dan die van Friesland niet erg af van de effecten in Friesland.

8.1.6 Schoolsucces van vmbo-leerlingen in Friesland

Als logisch vervolg op de analyse van het advies – het uitgangspunt waar leerlingen mee beginnen in het voortgezet onderwijs – is gekeken naar het uiteindelijke schoolsucces van leerlingen in Friesland. In het vijfde hoofdstuk is dat gedaan voor leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies en in het zesde hoofdstuk voor leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies. De reden voor deze opsplitsing is dat ik vermoedde dat er binnen de groep leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies in Friesland meer leerlingen een onderadvies gekregen hadden. De analyse van het schoolsucces van leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies zou vervolgens inzichtelijk maken in welke mate leerlingen doorstromen naar de hoogste onderwijstypen. De onderzoeksvraag in het vijfde hoofdstuk luidde als volgt:

“Is er verschil in schoolsucces in het voortgezet onderwijs tussen leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies in Friesland en in de rest van Nederland en kan dit verklaard worden door verschillen in eerdere prestaties, door verschillen in andere leerlingkenmerken en/of door afwijkende effecten van leerlingkenmerken?”

Met behulp van meerniveau-analyse zijn twee indicatoren van het schoolsucces onderzocht, te weten de jaarlijkse bereikte onderwijspositie tot en met het vijfde cohortjaar (leerlingen hebben dan vier jaren voortgezet onderwijs genoten) en het gemiddelde cijfer op het Centraal Schriftelijk Examen. Uit de analyses bleek dat leerlingen in Friesland een lagere onderwijspositie bereikt hebben in het vijfde jaar dan leerlingen in de rest van Nederland. De achterstand bedroeg ruim twee maanden onderwijs. Na correctie voor de aanvangsprestaties was er geen verschil meer.

Correctie voor de leerlingkenmerken sociaal-economische status, sekse, etniciteit, prestatie-motivatie, streefniveau van de ouders en thuistaal veranderde hier niets aan. Friese leerlingen hadden bij aanvang een lagere onderwijspositie doordat ze begonnen met een achterstand in prestatieniveau en deze achterstand bleef even groot na vier jaren onderwijs. Verschillen in bereikte onderwijspositie ontstaan door afstroom, opstroom en zittenblijven. Nadere inspectie wees uit dat Friese leerlingen vaker afstroonden naar een lager onderwijstype (overeenkomend met drie maanden onderwijs) en bijna zes procent minder vaak bleven zitten dan leerlingen in de rest van Nederland. Afstromen is echter ongunstiger, omdat leerlingen daardoor vaak in een lager onderwijstype examen afleggen. De examencijfers van de Friese leerlingen bleken ongeveer tertiende hoger te zijn dan die van leerlingen in de rest van Nederland. De verhoogde afstroom in Friesland kon een deel van dit verschil verklaren, maar niet alles. Het prestatieniveau bij aanvang, de leerlingkenmerken, het onderwijstype waarin examen is afgelegd en het al dan niet zijn blijven zitten in het voortgezet onderwijs hadden geen invloed op het verschil in examencijfer.

Aanvullend is de volgende vraag beantwoord:

“Is er sprake van een meer algemeen regio-effect op het schoolsucces van leerlingen in Friesland, waardoor leerlingen in op Friesland gelijkende provincies evenveel schoolsucces hebben als Friese leerlingen en leerlingen in provincies die van Friesland verschillen meer of minder schoolsucces hebben?”

De analyses leverden geen bewijs voor het bestaan van een meer algemeen regio-effect van de provincie op het schoolsucces van leerlingen. Er is namelijk geen duidelijk verschil in schoolsucces geconstateerd tussen Friesland en provincies die qua beroepenstructuur niet op Friesland lijken en een overeenkomst met provincies die wat dit betreft wel veel op Friesland lijken.

8.1.7 Schoolsucces van havo- en vwo-leerlingen in Friesland

Dezelfde onderzoeksvragen als in het hoofdstuk over het schoolsucces van vmbo-leerlingen zijn beantwoord; ditmaal voor leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies. De analyses zijn eveneens gelijk aan die van de vmbo-leerlingen, met als enige verschil dat de jaarlijkse onderwijspositie tot en met het zesde cohortjaar is geanalyseerd. Leerlingen hebben dan vijf jaren voortgezet onderwijs gevolgd. De analyses toonden aan dat de bereikte onderwijspositie in het zesde jaar van Friese leerlingen niet noemenswaardig verschilt van die van leerlingen in de rest van Nederland. Correctie voor het prestatieniveau bij aanvang en voor kenmerken van de leerlingen had hier geen invloed op. Wel bleken er enkele verschillen te zijn tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland door afwijkende effecten van leerlingkenmerken op de bereikte onderwijspositie, wat betekent dat sommige leerlingkenmerken (prestatieniveau bij aanvang, advies en tweetaligheid) een andere invloed uitoefenen op de bereikte onderwijspositie in Friesland dan in de rest van Nederland. Nadere analyse wees tevens uit dat er geen verschillen waren in de mate van doorstroom (afstroom en opstroom) en zittenblijven tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. De examencijfers van de Friese leerlingen waren echter ongeveer tweeënhalve tiende hoger, wat deels verklaard kon worden door de

trend dat Friese leerlingen – zonder correctie voor leerlingkenmerken – meer afstromen naar een lager onderwijstype. Toetsing van verschillen in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de andere provincies toonde geen meer algemeen regio-effect van de provincie op het schoolsucces aan.

8.1.8 Sector- of profielkeuze van leerlingen in Friesland

Als laatste is de sector- of profielkeuze onderzocht; eveneens een indicator van het schoolsucces van leerlingen. Over het algemeen wordt gesteld dat hoe meer exacte vakken een leerling heeft gevolgd, des te gunstiger het toekomstperspectief is, omdat leerlingen met veel exacte vakken uit meer vervolgopleidingen kunnen kiezen. Een niet-exacte sector- of profielkeuze beperkt de keuzemogelijkheden voor een vervolgopleiding en als gevolg daarvan ook de latere beroepskeuze. Met behulp van beschrijvende statistiek en meerniveau multinomiale logistische regressie-analyse voor criteriumvariabelen met ongeordende categorieën is de volgende vraag beantwoord:

“Wijkt de sector- of profielkeuze van leerlingen in het voortgezet onderwijs in Friesland af van die van leerlingen in de rest van Nederland en zijn de verschillen te herleiden tot verschillen in prestaties en/of verschillen in andere leerlingkenmerken?”

De analyses wezen uit dat, wanneer geen rekening gehouden werd met kenmerken van de leerlingen, er geen verschil was in sectorkeuze tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Na controle voor leerlingkenmerken (prestatieniveau bij aanvang, onderwijstype waarin examen is gedaan, sociaal-economische status, sekse, etniciteit, prestatiemotivatie, streefniveau van de ouders en stedelijkheidsgraad), bleek dat Friese vmbo-leerlingen vaker kozen voor de sector Economie dan voor Techniek. Friese leerlingen kozen 15,4 procent vaker voor Economie en 8,9 procent minder vaak voor Techniek dan leerlingen in de rest van Nederland. Leerlingen met dezelfde leerlingkenmerken maken in Friesland dus een iets andere sectorkeuze dan leerlingen in de rest van Nederland. Voor de havo- en vwo-leerlingen zijn er geen verschillen gevonden in profielkeuze tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland.

“Is er sprake van een meer algemeen regio-effect op de sector- of profielkeuze van leerlingen in Friesland, waardoor leerlingen in op Friesland gelijkende provincies eenzelfde keuze maken als Friese leerlingen en leerlingen in provincies die van Friesland verschillen een andere keuze maken?”

De analyses leverden geen bewijs voor het bestaan van een meer algemeen regio-effect van de provincie op de sector- of profielkeuze van leerlingen.

8.2 Conclusies

Uit de beschrijvende statistieken in het tweede hoofdstuk bleek dat Friese leerlingen gemiddeld genomen wat minder hoge schooladviezen krijgen aan het einde van het

basisonderwijs en iets minder vaak deelnemen aan het vwo-examen dan leerlingen in de rest van Nederland. De examencijfers van de Friese leerlingen bleken wel enigszins hoger te zijn dan die van leerlingen in de rest van Nederland. Het lagere advies en het lagere deelnamepercentage aan het hoogste onderwijstype duiden erop dat het schoolsucces van Friese leerlingen in het voortgezet onderwijs minder gunstig is ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland. De steekproefgegevens lieten zien dat de achterstand in onderwijspositie van de Friese leerlingen, ten opzichte van de leerlingen in de rest van Nederland, gedurende vijf cohortjaren constant blijft.

Uit de resultaten van de meerniveau-analyses bleek dat er een aantal verschillen zijn in het verloop van de schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Zo hebben leerlingen in Friesland bij aanvang van het voortgezet onderwijs een lager prestatieniveau. Het verschil in gemiddelde score op de Entreetoets bedraagt 3,2 punten (effectgrootte Cohen's $d = 0,29$). Het advies van Friese leerlingen is 0,37 punten lager (Cohen's $d = 0,29$), wat overeenkomt met een onderwijsachterstand van drieënhalve tot vier maanden (de precieze omvang van het verschil in advies wijkt in geringe mate af van het verschil dat gevonden werd met beschrijvende statistiek). Uit de populatiebrede gegevens bleek echter dat het verschil in advieshoogte in de steekproef uitvergroet is ten opzichte van de populatie. Populatiebreed bleek het verschil 0,10 punten te zijn, wat overeenkomt met een maand onderwijs. Het is aannemelijk dat het verschil in prestatieniveau tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland in werkelijkheid ook iets kleiner is dan binnen de steekproef. Uit de analyses bleek echter wel dat Friese leerlingen met een laag prestatieniveau een 0,394 punten te laag advies krijgen ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland met dezelfde prestaties, wat overeenkomt met een achterstand van vier maanden onderwijs. Na correctie voor leerlingkenmerken neemt het verschil in advies af tot 0,298 punten, wat overeenkomt met een achterstand voor Friese leerlingen van drie maanden. Daarnaast bleek dat, bij gelijke prestaties, Friese leerlingen met een hoog prestatieniveau een 0,162 punten te laag advies krijgen ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland, wat overeenkomt met een achterstand van iets meer dan anderhalve maand. Na correctie voor leerlingkenmerken is het verschil in advies niet meer significant.

Meerniveau-analyse wees uit dat het effect van onjuiste advisering op het schoolsucces in het vijfde jaar voortgezet onderwijs voor Friese leerlingen met een matig of licht onderadvies minder ongunstig is en voor Friese leerlingen met een licht overadvies gunstiger dan voor leerlingen in de rest van Nederland. Na correctie voor leerlingkenmerken blijft alleen het minder ongunstige effect van een matig en licht onderadvies over (het verschil in effect bedraagt 0,1 punt en komt overeen met een maand onderwijs). Een ernstig of matig onderadvies heeft voor Friese leerlingen, evenals voor leerlingen in de rest van Nederland, een negatieve invloed op het schoolsucces. In tegenstelling tot leerlingen in de rest van Nederland, heeft een licht onderadvies voor Friese leerlingen echter geen negatieve invloed op het schoolsucces in het vijfde jaar.

Uit de meerniveau-analyses bleek voorts dat Friese leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies een lagere onderwijspositie bereikt hebben in het vijfde jaar voortgezet onderwijs dan leerlingen in de rest van Nederland met ten hoogste een

vmbo-advies. De achterstand bedraagt ruim twee maanden onderwijs en kan volledig verklaard worden door het lagere prestatieniveau bij aanvang. De sterkere mate van onder advisering van Friese leerlingen oefende geen nadelige invloed uit op de bereikte onderwijspositie in het vijfde jaar van Friese leerlingen in vergelijking tot leerlingen in de rest van Nederland. Waarschijnlijk doordat de effecten van een matig en licht onder advies op het schoolsucces minder ongunstig zijn voor leerlingen in Friesland dan in de rest van Nederland. Friese leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies bleken echter wel vaker af te stromen naar een lager onderwijstype (overeenkomend met drie maanden onderwijs), maar de negatieve invloed hiervan op de bereikte onderwijspositie werd gecompenseerd doordat Friese leerlingen zes procent minder vaak blijven zitten dan leerlingen in de rest van Nederland. Friese leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies verschilden niet van leerlingen in de rest van Nederland ten aanzien van de bereikte onderwijspositie, de wijze van doorstromen en de mate van zittenblijven.

Uit meerniveau-analyses van het gemiddelde examencijfer bleek dat Friese leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies een tweetiende hoger gemiddeld cijfer op het Centraal Schriftelijk Examen hebben en Friese leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies een tweeënhalve tiende hoger cijfer dan leerlingen in de rest van Nederland met soortgelijke adviezen. Een sluitende verklaring voor het verschil in examencijfer is echter niet gevonden. De onder advisering van Friese leerlingen kon het verschil niet verklaren. In dat geval hadden de verschillen in examencijfer namelijk moeten verdwijnen na correctie voor het prestatieniveau bij aanvang van het voortgezet onderwijs en het onderwijstype waarin examen is afgelegd. Dit omdat bij onder advisering, per onderwijstype waarin examen gedaan is, het prestatieniveau van de Friese leerlingen hoger zou moeten zijn dan dat van leerlingen in de rest van Nederland. De trend dat Friese leerlingen vaker dan leerlingen in de rest van Nederland afstromen naar een lager onderwijstype, kon maar een klein deel van het hogere cijfer verklaren.¹ Vervolgonderzoek naar de examencijfers is gewenst om te achterhalen waarom de examencijfers van leerlingen in Friesland hoger zijn dan die van leerlingen in de rest van Nederland.

De resultaten van de meerniveau-analyse van de sectorkeuze wezen uit dat Friese vmbo-leerlingen vaker kiezen voor de sector Economie dan voor Techniek wanneer gecontroleerd wordt voor kenmerken van de leerling. Friese leerlingen kiezen 15,4 procent vaker voor Economie en 8,9 procent minder vaak voor Techniek dan leerlingen in de rest van Nederland. Er zijn geen verschillen gevonden in profielkeuze tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland.

Al met al kan geconcludeerd worden dat de onderwijsachterstand, die Friese leerlingen aan het einde van het basisonderwijs hebben opgelopen ten opzichte van de leerlingen in de rest van Nederland, in het voortgezet onderwijs niet veel groter wordt. Bij gelijke aanvangsprestaties zijn er geen verschillen in bereikte onderwijspositie tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Op keuzen en selectiemomenten ontstaan echter wel verschillen in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en in de rest van Nederland, die in het nadeel zijn van de Friese leerlingen.

8.3 Discussie

8.3.1 Implicaties voor de theorie

In het eerste hoofdstuk werden specifieke kenmerken van Friesland en de Friese bevolking genoemd die mogelijk het verschil in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland zouden kunnen verklaren. Hoewel de Friese achterstand in prestatieniveau vrijwel volledig toe te schrijven is aan het basisonderwijs, kunnen de resultaten van de analyses in dit proefschrift enig inzicht verschaffen in de mate waarin deze specifieke kenmerken werkelijk invloed uitoefenen op het schoolsucces van leerlingen in Friesland. De resultaten hiervan worden puntsgewijs besproken.

Intelligentie en prestaties

De eerdere prestaties van leerlingen hebben de meeste invloed op de toekomstige prestaties van leerlingen. Gezien de lagere prestaties van Friese leerlingen aan het einde van het basisonderwijs, werd daarom verwacht dat het schoolsucces van Friese leerlingen in het voortgezet onderwijs lager zou zijn dan dat van leerlingen in de rest van Nederland. De resultaten van de meerniveau-analyse van het schoolsucces van leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies bleken in overeenstemming te zijn met deze verwachting. Friese leerlingen hadden een lagere onderwijspositie bereikt in het vijfde cohortjaar dan leerlingen in de rest van Nederland en dit verschil kon volledig verklaard worden door het lagere prestatieniveau bij aanvang. In de meerniveau-analyse van het schoolsucces van leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies werd echter zowel zonder als met correctie voor de aanvangsprestaties geen significant verschil in bereikte onderwijspositie gevonden tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Analyse van het verschil in bereikte onderwijspositie met een *t*-test resulteerde overigens wel in een significant lagere bereikte onderwijspositie in het vijfde en zesde cohortjaar van Friese leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies. Een verklaring voor het verschil in resultaat tussen beide analyses is dat in de meerniveau-analyse gecontroleerd is voor de trapsgewijze steekproeftrekking, waardoor het resultaat van de meerniveau-analyse betrouwbaarder is.

In het eerste hoofdstuk werd geopperd dat Friese leerlingen misschien wel minder intelligent zijn en dat zij daardoor lager presteren. In de steekproef bleek inderdaad dat Friese leerlingen lager scoorden op de IQ-test, die afgenomen was in het tweede cohortjaar. Dit verschil kon echter verklaard worden doordat in de steekproef de Friese leerlingen met lagere adviezen waren oververtegenwoordigd. Berekening van het gemiddelde IQ van een selectie van Friese leerlingen in de steekproef met eenzelfde gemiddeld advies als in de populatie Friese leerlingen, toonde namelijk aan dat Friese leerlingen dezelfde gemiddelde IQ-score hebben als leerlingen in de rest van Nederland. Opmerkelijk is dat in de steekproef (de normale steekproef en niet met alleen de selecte groep Friese leerlingen) de effectgrootte van het verschil in IQ (Cohen's $d = 0,13$) kleiner is dan de effectgrootte van het verschil in prestatieniveau bij aanvang van het voortgezet onderwijs (Cohen's $d = 0,29$). Bij gelijke intelligentie zijn de prestaties van de Friese leerlingen lager dan van de leerlingen in de rest van Nederland (effectgrootte Cohen's $d = 0,20$). Dit betekent

dat een deel van het talent van Friese leerlingen onbenut blijft ten opzichte van dat van leerlingen in de rest van Nederland. Deze onderbenutting van het talent vindt plaats in het Friese basisonderwijs.

Sociaal-economische status

Boudon (1974) stelde dat de sociaal-economische status op twee manieren invloed uitoefent op het schoolsucces. Hij onderscheidde een primair en secundair stratificatie-effect. Het primaire stratificatie-effect houdt in dat leerlingen met een lage sociaal-economische status lagere schoolprestaties hebben als gevolg van de culturele achterstand die ze hebben ten opzichte van leerlingen met een hogere sociaal-economische status. Tegen de tijd dat leerlingen in het voortgezet onderwijs zitten is dit effect – na rekening te hebben gehouden met de eerdere prestaties – flink afgenomen. Het secundaire stratificatie-effect neemt dan echter in omvang toe. Dit effect houdt in dat het streefniveau, de aspiratie, van een leerling afhangt van zijn of haar sociaal-economische status. De keuze voor – in de zin van het streven naar – een bepaald type onderwijs wordt beïnvloed door de omgeving. Leerlingen zijn uit culturele solidariteit geneigd te kiezen voor onderwijs dat aansluit bij de cultuur van het gezin en de vriendengroep. Een leerling met een lage sociaal-economische status is daardoor eerder geneigd een keuze te maken die ongunstig is voor het schoolsucces, bijvoorbeeld door ervoor te kiezen niet verder te studeren, of te kiezen voor een kortere en makkelijker opleiding in het voortgezet onderwijs.

Uit populatiebrede cijfers was gebleken dat, gemiddeld genomen, de sociaal-economische status van leerlingen in Friesland lager is dan van leerlingen in de rest van Nederland. Daarom rees de vraag of de genoemde stratificatie-effecten ook een rol spelen bij de verklaring van het verschil in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. In de steekproef werd echter geen verschil gemeten in sociaal-economische status tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Wel bleek er een verschil te zijn in streefniveau van de ouders, zodat het goed mogelijk is dat er sprake is van secundaire stratificatie-effecten.

Ambitie

Volgens de theorie van Boudon hangt het streefniveau van leerlingen samen met de sociaal-economische status, omdat leerlingen geneigd zijn hun streefniveau aan te passen aan de thuiscultuur. Uit een aanvullende analyse bleek inderdaad dat het streefniveau van ouders hoger is naarmate de sociaal-economische status hoger is.² Hoewel in de steekproef geen verschillen gevonden zijn in gemiddelde sociaal-economische status, bleek het streefniveau van ouders in Friesland gemiddeld lager te zijn dan dat van ouders in de rest van Nederland. De effectgrootte van dit verschil was Cohen's $d = 0,26$, wat een zwak tot matig effect is. Volgens Boudons theorie zullen de ambities van Friese leerlingen hierdoor lager zijn dan die van leerlingen in de rest van Nederland, met als gevolg dat Friese leerlingen in het voortgezet onderwijs ongunstiger keuzes maken en daardoor minder schoolsucces hebben.

De meerniveau-analyses bevestigden dat het schoolsucces hoger is voor leerlingen van wie de ouders een hoog streefniveau hebben en lager voor leerlingen van wie de ouders een laag streefniveau hebben. De resultaten lieten zien dat er een positieve samenhang is tussen het streefniveau van de ouders en onjuiste advisering. Leerlingen van wie de ouders een hoog streefniveau hebben, hadden vaker een

overadvies en leerlingen van wie de ouders een laag streefniveau hebben, vaker een onderadvies. Het streefniveau van de ouders bleek na controle voor de eerdere prestaties eveneens invloed uit te oefenen op de bereikte onderwijspositie. Hoe hoger het streefniveau des te hoger de bereikte onderwijspositie. Voorts bleek dat leerlingen van wie de ouders een laag streefniveau hebben, minder vaak blijven zitten, maar wel vaker afstromen naar een lager onderwijstype dan leerlingen van wie de ouders een hoog streefniveau hebben. Afstromen naar een lager onderwijstype is echter ongunstiger voor het schoolsucces dan zittenblijven, omdat afgestroomde leerlingen waarschijnlijk vaker examen doen in een lager onderwijstype dan zittenblijvers.

De meerniveau-analyses toonden aan dat Boudons theorie ten dele aansluit bij de gevonden verschillen in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. De stratificatie-effecten zijn echter niet te herleiden tot een lagere sociaal-economische status van leerlingen in Friesland, maar tot een lager streefniveau. Uit de analyses bleek dat Friese leerlingen bij aanvang van het voortgezet onderwijs een lager prestatieniveau hadden (het primaire stratificatie-effect). Bovendien bleek dat Friese leerlingen vaker ondergeadviseerd worden dan leerlingen in de rest van Nederland en dat het lagere streefniveau van de Friese ouders een deel van dit verschil kon verklaren. Daarnaast bleek dat Friese leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies minder vaak blijven zitten en vaker afstromen naar een lager onderwijstype dan leerlingen in de rest van Nederland. Correctie voor leerlingkenmerken, waaronder het streefniveau van de ouders, had echter geen invloed op de gevonden verschillen in zittenblijven en doorstroom.

Thuis taal

Een belangrijk kenmerk van Friesland is dat de provincie een eigen taal heeft: het Fries. In Friesland spreken veel leerlingen daardoor thuis een andere taal (het Fries) dan op school. Ze zijn als gevolg daarvan meertalig. De provincie Fryslân (2006) heeft sinds enkele jaren het beleid om de meertaligheid op scholen te stimuleren. Hiermee hoopt de provincie dat scholen de kerndoelen Fries vaker halen en dat de meertaligheid van leerlingen zal leiden tot betere prestaties en schoolloopbanen. De provincie wil het drietalige onderwijsmodel stimuleren naar aanleiding van de resultaten van een onderzoek naar het project 'De drietalige school', waarin op een aantal basisscholen een drietalig systeem is ingevoerd (Nederlands, Fries en Engels). Uit dit onderzoek bleek dat leerlingen in Friesland, die op een drietalige school zitten, even goed presteren op Nederlands als Friese leerlingen in de controlegroep. Het meertalige onderwijs leidde dus niet tot een verslechtering van de taalvaardigheid Nederlands. De Friese taalvaardigheid van de leerlingen op de drietalige scholen was wel beter dan die van de leerlingen uit de controlegroep (Van Ruijven, 2007). De provincie gaat ervan uit dat meertaligheid zal leiden tot betere prestaties op het cognitieve en communicatieve vlak, maar zoals in paragraaf 1.3 al werd beschreven, is het bewijs voor het bestaan van deze positieve relatie tussen meertaligheid en prestaties ronduit zwak.

In dit proefschrift is in meerdere analyses gecontroleerd voor de thuistaal van leerlingen. Uit de analyses van het schoolsucces van leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies bleek dat leerlingen die thuis alleen Fries of Nederlands dialect spreken een iets hogere onderwijspositie bereikt hebben (uitgedrukt in onderwijsmaanden

iets meer dan een halve maand) in het vijfde cohortjaar dan alleen Nederlands sprekende leerlingen. In de analyse van het schoolsucces van leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies werd dit effect op de bereikte onderwijspositie niet gevonden in het vijfde cohortjaar, maar wel in het zesde cohortjaar. Het ging om een verschil van een kleine onderwijsmaand. Wel bleek dat leerlingen die thuis alleen Fries of Nederlands dialect spreken, minder vaak blijven zitten dan leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken. Leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies en die thuis alleen Fries of Nederlands dialect spreken bleken bovendien iets vaker op te stromen naar een hoger onderwijstype dan alleen Nederlands sprekende leerlingen. Leerlingen die thuis alleen Fries of een Nederlands dialect spreken haalden geen lagere examencijfers dan leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken.

Er zijn geen significante verschillen in bereikte onderwijspositie in het vijfde of zesde cohortjaar, doorstroom en zittenblijven gevonden tussen tweetalig opgevoede leerlingen en leerlingen die thuis alleen in het Nederlands opgevoed zijn. Uit de analyses van de examencijfers bleek dat tweetalig opgevoede leerlingen een iets lager examencijfer hebben gehaald dan leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken. Voor de leerlingen met ten hoogste een vmbo-advies ging het om een verschil van 0,12 punten en voor leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies om een verschil van 0,07 punten.

Leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies en die in een overige taal opgevoed worden, hebben zowel in het vijfde als zesde cohortjaar een hogere onderwijspositie bereikt dan leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken (respectievelijk een verschil van bijna drie en ruim drieënhalve maand onderwijs). Leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies en die thuis alleen een overige taal spreken bleken minder vaak te blijven zitten en vaker op te stromen naar een hoger onderwijstype dan alleen Nederlands sprekende leerlingen. Leerlingen die thuis alleen een overige taal spreken haalden geen lagere examencijfers dan leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken.

De verschillen in schoolsucces tussen leerlingen die thuis alleen Nederlands spreken en leerlingen die thuis Fries, een Nederlands dialect of een overige taal spreken – de meertalige leerlingen – zijn vrij klein. Dit resultaat duidt aan dat het nut, in termen van later schoolsucces, van het stimuleren van meertaligheid op Friese scholen op zijn minst twijfelachtig is. De resultaten tonen overigens ook aan dat het spreken van Fries in de thuissituatie zeker geen nadelige invloed heeft op het schoolsucces. In de analyse, waarin nagegaan is of er sprake is van onderadvisering van Friese leerlingen, bleek eveneens dat de thuistaal van leerlingen niet een deel van het onderadvies in Friesland kon verklaren.

Geringe mate van stedelijkheid

Friesland bestaat voornamelijk uit kleine steden en plattelandsgemeenten. De gemiddelde stedelijkheidsgraad van de woonplaats is voor de Friese leerlingen in de steekproef dan ook lager dan voor de leerlingen in de rest van Nederland. In Tabel 7.1 werd een matige effectgrootte gerapporteerd voor het verschil in stedelijkheidsgraad van de woonplaats tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Deze geringere mate van stedelijkheid heeft waarschijnlijk tot gevolg dat het gemiddelde voorzieningenniveau in Friesland lager is dan in de rest van Nederland. Hierdoor zijn niet alle voortgezet onderwijstypen goed bereikbaar voor

alle leerlingen. Vmbo-scholen zijn vaak dichterbij dan scholen voor havo of vwo. Vermoed wordt dat leerlingen in plattelandsgebieden daarom soms naar het vmbo gaan, terwijl ze een hoger niveau hadden aangekund (Van der Vegt & Van Velzen, 2002). De populatiebrede cijfers, die gerapporteerd werden in Tabel 2.4, toonden aan dat Friese leerlingen vaker examen doen in de theoretische leerweg van het vmbo en minder vaak in het vwo en dat de Friese leerlingen in de theoretische leerweg van het vmbo een hoger gemiddeld examencijfer hebben dan leerlingen in de rest van Nederland. Deze feiten lijken het vermoeden te bevestigen dat leerlingen in plattelandsgebieden vaker naar het vmbo gaan, terwijl ze mogelijk een hoger niveau hadden aangekund, gezien het hogere gemiddelde examencijfer. Uit de meerniveau-analyses van het examencijfer bleek echter dat slechts een klein deel van het verschil in examencijfer tussen leerlingen in Friesland en in de rest van Nederland verklaard kon worden doordat Friese leerlingen vaker in een lager onderwijstype examen deden dan het advies was (afstroom) dan leerlingen in de rest van Nederland. Ook bleek dat de onder advisering van Friese leerlingen geen verklaring bood voor het gevonden verschil. Het vermoeden dat Friese leerlingen, als gevolg van de slechtere bereikbaarheid van de hogere onderwijstypen vaker naar een te laag onderwijstype gaan dan passend bij hun prestaties, en daardoor hogere cijfers halen, wordt daardoor slechts zeer ten dele bevestigd.

Bun-Siersma en Spruit (1982) constateerden in hun onderzoek dat de mate waarin hoogwaardige (woon)voorzieningen aanwezig zijn, de bevolkingsdichtheid en diversiteit van de beroepenstructuur van een regio indirect invloed uitoefenen op de gemiddelde prestaties en adviezen. Het effect van deze regiokenmerken op de gemiddelde prestaties en adviezen verliep via de sociale achterstand. In later onderzoek is aangetoond dat leerlingen in de Randstad bij gelijke prestaties gemiddeld een hoger advies krijgen dan leerlingen buiten de Randstad (Dronkers, Van Erp, Robijns & Roeleveld, 1998). Van der Vegt en Van Velzen (2002) signaleerden in hun onderzoek een verschil in prestatiegerichtheid tussen regio's die vooral uit kleine steden en plattelandsgemeenten bestaan en tussen meer stedelijke gebieden. Het economische klimaat in de niet-stedelijke gebieden is hier debet aan volgens de onderzoekers. De werkgelegenheid is in deze regio's, waartoe Friesland ook behoort, vooral gericht op laaggeschoolde arbeidskrachten. Dit heeft een negatieve invloed op het belang dat ouders van de leerlingen hechten aan een hogere opleiding. De ouders in deze regio's vinden het minder belangrijk dat hun kind verder leert, omdat hun kind ook – of juist – met een lagere opleiding wel aan een baan zal kunnen komen binnen de eigen regio. Deze mentaliteit nemen de leerkrachten over, aldus Van der Vegt en Van Velzen, waardoor ze minder geneigd zijn leerlingen te stimuleren optimaal te presteren. Gevolg is dat leerlingen lagere onderwijsresultaten halen en vaker doorstromen naar een lagere vervolgopleiding. Eenzelfde verband tussen een op laaggeschoold werk gerichte arbeidsmarkt op het platteland, lagere verwachtingen van ouders en lagere prestaties van de leerlingen is aangetoond in een onderzoek naar de verklaring van lagere prestaties in plattelandsgebieden in de Verenigde Staten (Rosignano & Crowley, 2001).

In dit proefschrift is het schoolsucces van Friese leerlingen vergeleken met dat van leerlingen in de andere provincies. Uit de analyses bleek dat er geen duidelijke verschillen zijn in schoolsucces tussen leerlingen in provincies met een soortgelijke beroepenstructuur als Friesland en leerlingen in provincies met een andersoortige

beroepenstructuur. Ook kon uit de analyses opgemaakt worden dat er geen verschillen zijn tussen leerlingen in provincies in de Randstad en buiten de Randstad, waardoor het onwaarschijnlijk is dat verschillen in schoolsucces te herleiden zijn tot verschillen in de mate van stedelijkheid. In de analyse van de sector- of profielkeuze is nog onderzocht of de stedelijkheidsgraad, geoperationaliseerd als de omgevingsadressendichtheid per vierkante kilometer die hoort bij de postcode van de leerling, invloed uitoefent op de richtingkeuze. Hieruit bleek dat vmbo-leerlingen in gebieden met een lage stedelijkheidsgraad iets vaker kiezen voor de sector Landbouw dan voor Techniek en iets minder vaak kiezen voor Economie dan voor Techniek dan leerlingen in meer stedelijke gebieden. Havo- en vwo-leerlingen in meer stedelijke gebieden kiezen vaker voor een maatschappijprofiel dan voor Natuur en techniek dan leerlingen in minder stedelijke gebieden. Vooral de havo- en vwo-leerlingen in gebieden met een lage stedelijkheidsgraad kiezen dus vaker voor een exact – en dus gunstiger – profiel dan leerlingen in stedelijke gebieden.

8.3.2 Implicaties voor de praktijk

Uit de samenvatting van de resultaten en de conclusie blijkt dat Friese leerlingen op bepaalde keuze- en selectiemomenten een onderwijsachterstand oplopen ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland. Het grootste deel van de onderwijsachterstand van Friese leerlingen ten opzichte van leerlingen in de rest van Nederland ontstaat echter in het basisonderwijs. Friese basisscholen weten minder goed dan scholen in de rest van Nederland het talent van leerlingen te benutten. Hierdoor is het prestatieniveau van Friese leerlingen lager dan dat van leerlingen in de rest van Nederland. Dit lagere prestatieniveau aan het einde van het basisonderwijs heeft tot gevolg dat leerlingen in Friesland minder schoolsucces hebben in het voortgezet onderwijs. Van de specifieke kenmerken van Friesland en de Friese bevolking lijken de lagere ambities een belangrijke rol te spelen bij de verklaring van de verschillen in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en in de rest van Nederland.

Het lagere streefniveau van de Friese ouders bleek een belangrijke rol te spelen bij de verklaring van de onderadvisering van Friese leerlingen. Leerlingen van wie de ouders een laag streefniveau hebben, krijgen vaker een onderadvies en leerlingen van wie de ouders een hoog streefniveau hebben vaker een overadvies. Het streefniveau bleek echter ook een redelijke invloed te hebben op het schoolsucces van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Een laag streefniveau heeft een negatieve invloed op het schoolsucces en een hoog streefniveau een positieve invloed. Aannemelijk is dat een laag streefniveau van de ouders ook een negatieve invloed heeft op de prestaties van leerlingen in het basisonderwijs. Het lagere streefniveau van Friese ouders is daarmee een factor van belang bij het ontstaan van verschillen in schoolsucces tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland. Een mogelijke verklaring voor het lagere streefniveau van Friese ouders is het gemiddeld lagere opleidingsniveau van de Friese bevolking (Bron: CBS, Beroepsbevolking naar bedrijfstak, onderwijsniveau en provincie, 2001). De sociaal-economische status – geoperationaliseerd als het hoogste opleidingsniveau van de ouders – van de Friese leerlingen in de steekproef is weliswaar niet lager dan dat van de leerlingen in

de rest van Nederland, maar het zou kunnen dat het streefniveau van ouders niet alleen beïnvloed wordt door hun eigen opleidingsniveau, maar ook door het opleidingsniveau van de omgeving. Nader onderzoek is nodig om hier uitsluitel over te kunnen geven.

Het zal overigens lastig zijn om het streefniveau van alle ouders in Friesland te verhogen. Het wijzigen van het streefniveau vergt een mentaliteitsverandering en om die bij alle ouders te bewerkstelligen is waarschijnlijk een intensieve en kostbare aangelegenheid. Verstandiger zou het zijn om leerkrachten en scholen bewust te maken van de negatieve invloed van het lagere streefniveau van de ouders op het schoolsucces, zodat zij daarop hun handelen kunnen aanpassen. Leerkrachten en scholen zouden zich bij de bepaling van het schooladvies aan het einde van het basisonderwijs en de plaatsing in een onderwijstype in het voortgezet onderwijs meer nog dan nu moeten laten leiden door het feitelijke prestatieniveau van de leerling. Daarnaast zouden leerkrachten en scholen ook zelf moeten streven naar het hoogst haalbare niveau voor een leerling door het stellen van hoge verwachtingen, omdat uit dit proefschrift en eerder onderzoek (Brophy, 1983; Good, 1987; Jussim & Harber, 2005) is gebleken dat dit het schoolsucces positief beïnvloedt. Uit de onder advisering in Friesland blijkt echter dat dit niet altijd het geval is in Friesland. De sterkere mate van afstroom naar een lager onderwijstype in Friesland zou mogelijk eveneens een gevolg kunnen zijn van een lager streefniveau van Friese leerkrachten en scholen. Door de versterkte afstroom komen leerlingen in een lager onderwijstype terecht. Veel leerlingen stromen na het behalen van een diploma voortgezet onderwijs door naar een vervolgopleiding in het tertiaire onderwijs en niet naar een hoger type voortgezet onderwijs. De sterkere mate van afstroom heeft daardoor tot gevolg dat leerlingen het voortgezet onderwijs op een lager niveau afronden. Een beter alternatief voor afstromen naar een lager onderwijstype is om leerlingen te laten blijven zitten in hetzelfde onderwijstype. De gemiddeld hogere examencijfers op het Centraal Schriftelijk Examen van Friese leerlingen tonen aan dat leerlingen in Friesland mogelijk een hoger onderwijsniveau hadden aangekund. Er is dan ook sprake van onderbenutting van Fries talent.

Het lagere onderwijsniveau van Friese leerlingen heeft tot gevolg dat zij beperkter zijn in het aantal mogelijke vervolgopleidingen en dientengevolge beperkter zijn in de uiteindelijke beroepskeuze. Hoe hoger het behaalde onderwijsniveau is des te meer opties er openblijven, namelijk. Daarnaast is het salaris van mensen hoger naarmate het opleidingsniveau hoger is (ROA, 2008). Vanuit maatschappelijk oogpunt is het eveneens wenselijk dat leerlingen een zo hoog mogelijk opleidingsniveau hebben, omdat mensen financieel gezien meer bijdragen aan de maatschappij naarmate het opleidingsniveau hoger is. Een hoog opleidingsniveau van de bevolking draagt zo bij aan de economische groei. Bovendien nemen de welvaart en het welzijn van mensen toe naarmate het opleidingsniveau hoger is (Healy & Côté, 2001). Wanneer de beroepsbevolking gemiddeld genomen een jaar extra onderwijs heeft genoten, dan stijgt het bruto binnenlands product met ongeveer zes procent (Bassanini & Scarpetta, 2001). Het minder hoge onderwijsniveau van Friese leerlingen treft dus zowel het individu als de maatschappij.

8.4 Beperkingen van het onderzoek

Een eerste beperking van het onderzoek is dat de steekproef betrekking heeft op één cohort leerlingen en niet op meerdere. Het betreft echter wel een grote steekproef. Daarnaast is het niet erg waarschijnlijk dat het schoolsucces van leerlingen die in 1999 in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs zaten significant afwijkt van dat van leerlingen in andere jaren.

Een tweede beperking van het onderzoek betreft de representativiteit. De Friese leerlingen binnen VOCL'99 bleken ten aanzien van het advies, het onderwijstype waarin examen is afgelegd en het gemiddelde cijfer op het Centraal Schriftelijk Examen niet representatief te zijn voor alle Friese leerlingen. In de steekproef was het gemiddelde advies van de Friese leerlingen lager dan van de populatie Friese leerlingen. Friese leerlingen die examen deden in de lagere vmbo-leerwegen of in de theoretische leerweg van het vmbo waren in de steekproef oververtegenwoordigd en Friese leerlingen die examen deden in het havo of vwo ondervertegenwoordigd. Het gemiddelde examencijfer van de Friese leerlingen in de steekproef was hoger dan in de populatie. In de analyses waarin niet gecorrigeerd is voor kenmerken van de leerling, vormt de selectiviteit van de steekproef ten aanzien van de Friese leerlingen een beperking voor de generaliseerbaarheid van de resultaten. De meerniveau-analyses zijn echter ook steeds uitgevoerd met correctie voor kenmerken van de leerling. Hierdoor zal de vertekening van deze resultaten als gevolg van de selectiviteit van de steekproef tot een minimum beperkt gebleven zijn.

Een derde beperking betreft de manier waarop onderzocht is of er sprake is van een meer algemeen regio-effect op het schoolsucces. Hiertoe is de provincie gebruikt als eenheid voor onderzoek. Waarschijnlijk is de provincie echter een te grove maat voor onderzoek naar de invloed van regionale of gebiedskenmerken op het schoolsucces. Binnen een provincie kunnen bijvoorbeeld nog grote verschillen zijn in de beroepenstructuur en stedelijkheidsgraad van gebieden of regio's. De omgevingsadressendichtheid per vierkante kilometer is waarschijnlijk weer een te precieze maat om de invloed van de stedelijkheidsgraad van een gebied op het schoolsucces te bepalen, omdat mensen vaak gebruik maken van voorzieningen (scholen) die buiten een straal van een kilometer van hun woning liggen. Een meer logische gebiedsafbakening zou de indeling in nodale gebieden zijn. Bij deze indeling van Nederland in regio's is erop gelet dat elke regio een volledig aanbod heeft van basisonderwijs en voortgezet onderwijs. De regio's bestaan uit een centrale kern met een omliggend verzorgingsgebied. Een andere mogelijkheid is de indeling van Nederland in COROP-gebieden. Deze indeling is op hetzelfde principe gebaseerd als de nodale indeling, maar houdt wel rekening met provinciegrenzen. Voor toekomstig onderzoek naar regio-effecten op het schoolsucces is het daarom raadzaam een dergelijke indeling te hanteren.

8.5 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het streefniveau van de ouders oefent een relatief grote invloed uit op het schoolsucces van leerlingen ten opzichte van andere leerlingkenmerken. Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen welke interventie nodig is zodat leerkrachten in staat zijn om zodanig rekening te houden met een lager streefniveau

van ouders dat dit geen negatieve gevolgen heeft voor het schoolsucces van leerlingen. Daarnaast zou onderzocht moeten worden hoe het streefniveau van ouders te verhogen is. Ouders zouden zich meer bewust moeten worden van het voordeel van een zo hoog mogelijke opleiding voor hun kind.

De onder advisering door leerkrachten – wat feitelijk ook een vorm is van een te laag streefniveau – bleek een duidelijk stempel te drukken op het schoolsucces van leerlingen. Vervolgonderzoek moet uitwijzen of er een manier is om onder advisering te voorkomen. Mogelijk is bewustwording van basisschoolleerkrachten van het negatieve effect van een onderadvies op het schoolsucces van leerlingen al een grote stap in de goede richting. Eveneens zou onderzocht moeten worden of leerkrachten en scholen voor voortgezet onderwijs negatieve effecten van een onderadvies kunnen voorkomen. Hiervoor is het nodig dat, zeker in de eerste twee jaren, geregeld wordt bekeken of leerlingen onderwijs volgen op het voor hen hoogst haalbare niveau.

Het lagere streefniveau in Friesland speelde een belangrijke rol bij de verklaring van de Friese onder advisering. Een alternatieve verklaring voor het onderadvies in Friesland zou evenwel kunnen zijn dat leerkrachten lager adviseren omdat het geschikte onderwijstype niet in de buurt van de woonplaats van de leerling aanwezig is. Friesland bestaat hoofdzakelijk uit kleine steden en plattelandsgemeenten en daar is het voorzieningenniveau in het algemeen minder hoog dan in meer stedelijke gebieden. De onder advisering in Friesland is dan dus een gevolg van het lagere voorzieningenniveau in Friesland. Onderzocht zou moeten worden of het voorzieningenniveau invloed uitoefent op de hoogte van advies. Is dit het geval, dan is het aan gemeenten en provincies om ervoor te zorgen dat elk onderwijstype bereikbaar is voor alle leerlingen.

Het meest dringend is echter een uitgebreid onderzoek naar de relatie tussen de kwaliteit van het basisonderwijs in Friesland en de leerprestaties van de Friese basisschoolleerlingen. Eerder onderzoek toonde aan dat de lagere rekenprestaties van basisschoolleerlingen in Friesland ten opzichte van leerlingen in Limburg samenhang met de geringere leertijd en de lagere opbrengsten van de basisscholen in Friesland ten opzichte van de basisscholen in Limburg (Van Ruijven, 2004). Onbekend is echter welke kwaliteitsaspecten prestatieverschillen kunnen verklaren wanneer de Friese scholen vergeleken worden met de scholen in de rest van Nederland. Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs (2009) naar de kwaliteit van het onderwijs in het noorden van Nederland biedt wel enig inzicht in de kwaliteitsverschillen tussen scholen in Friesland en de rest van Nederland. In dit rapport zijn de inspectiebeoordelingen van de Friese scholen ten aanzien van verschillende kwaliteitsaspecten vergeleken met de landelijke beoordelingen. In het onderzoek is echter niet gekeken naar de relatie tussen de verschillende kwaliteitsaspecten en de leerprestaties van leerlingen. In vervolgonderzoek zou daarom geanalyseerd moeten worden in welke mate indicatoren van het onderwijsleerproces (zoals leerstofaanbod, didactisch handelen, actieve rol leerlingen, zorg en begeleiding) en kenmerken van de scholen (zoals eenpitter of meerpitterschoolbestuur, vormgeving van het bestuur, schoolgrootte, denominatie, competentie van de individuele leerkrachten en van het leerkrachtenteam als geheel, samenstelling leerlingbevolking) prestatieverschillen kunnen verklaren tussen leerlingen in Friesland en de rest van Nederland.

Noten hoofdstuk 8

¹ De oplettende lezer zou kunnen opmerken dat deze verklaring tegenstrijdig is met de bevinding zoals die beschreven was in de voorgaande alinea. In die alinea staat dat Friese leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies niet verschillen in doorstroom van leerlingen in de rest van Nederland. Uit de analyses bleek echter wel dat de trend was dat Friese leerlingen met tenminste een vmbo/havo-advies vaker afstromen naar een lager onderwijstype. In de meerniveau-analyse werd alleen geen *significant* verschil gevonden.

² In een aanvullende analyse is nagegaan of het streefniveau van de ouders samenhangt met de sociaal-economische status. Hiertoe is per onderscheiden categorie van de variabele sociaal-economische status berekend wat de gemiddelde score is op de variabele streefniveau van de ouders. De analyse wees uit dat naarmate de sociaal-economische status hoger is, het streefniveau van de ouders toeneemt. Het streefniveau van de Friese ouders bleek voor elke categorie van de variabele sociaal-economische status lager te zijn dan dat van leerlingen in de rest van Nederland.